

La quotidianitat desconeguda

Visat núm. 20

(octubre 2015)

per Miquel Cabal Guarro

Acabo d'enllestir una traducció que m'ha obligat a explotar més que mai tots els recursos que, d'una manera o altra, hem de fer servir sempre que desenvolupem una traducció literària. Faig servir el verb *desenvolupar* per ressaltar que tota traducció, a banda d'un resultat palpable i llegible, és també un procés. Un procés de mediació complex i enriquidor que cal afrontar amb totes les eines que tenim a l'abast, sempre que existeixin. Qualsevol acte d'acostament cultural (de mediació cultural, com deia) exigeix un esforç de comprensió de l'objecte que cal acostar, però també, i sobretot, un treball profús d'interpretació en un codi comprensible per al receptor (la llengua catalana, en aquest cas).

La darrera novel·la que he traduït és *La muntanya de la festa* (L'Altra Editorial, 2015), d'una autora que escriu en rus, l'Alissa Ganíeva. Això no és gaire destacable, de fet, perquè només tradueixo del rus. El cas és que l'autora escriu en rus, però no és russa: és àvara. I aquí comença el ball.

Els àvars són una de les nacionalitats que poblen el Daguestan. Aquesta petita república de la Federació Russa, d'una mida comparable a l'Aragó, concentra una ingent diversitat en matèria nacional i lingüística. Fins a trenta-dues nacionalitats i les llengües corresponents componen aquest meravellós trencaclosques caucàsic. Totes aquestes llengües són oficials al país (totes!), per bé que només catorze s'escriuen i que, en definitiva, són tres o quatre les que acaben copant els espais de comunicació més visibles. De tota aquesta pila de llengües, a banda del rus, les que funcionen habitualment com a llengua franca entre les diverses nacionalitats són el kúmik i l'àvar.

En el procés global d'abandonament del camp i la muntanya, la població daguestànica també s'ha concentrat a les ciutats, especialment a la capital de la república, Makhatxkalà. Aquest procés migratori ha fet que individus de les diverses nacionalitats de la república hagin acabat confluint en un mateix espai. Per descomptat, aquests moviments de població han tingut conseqüències lingüístiques i, de retruc, literàries.

En una entrevista per a un programa sobre llibres del canal rus Kultura, el presentador va etzibar a l'autora la pregunta següent: «En quina llengua està escrit, aquest llibre?». L'Alissa Ganíeva no se'n va sorprendre i va contestar la pregunta sense dubtar: «En rus, però els diàlegs estan en argot makhatxkalès». I va explicar què això del *makhatxkalès* era la llengua russa parlada a la capital del Daguestan. Un rus esquitxat de paraules i expressions tretes o calcades d'altres llengües del país o de llengües que històricament havien tingut rellevància al Caucas: cultismes perses i turcs fins a mots en àrab propis del món islàmic, col·loquialismes provinents del kúmik, el darguà, el lak, el lesguià, l'àzeri, el tat, el txetxè o l'àvar mateix, la llengua familiar de l'autora. Així, doncs, bona part del text original està escrita en un rus que no acaba de ser rus.

La realitat (o la ficció, més aviat) que ens presenta l'obra és totalment desconeguda per a bona part del públic lector català. En general, el Caucas evoca, a tot estirar, imatges de muntanyes i de combatents txetxens. Això s'ajusta a la realitat, però el Caucas són moltes més coses. I moltes

d'aquestes coses apareixen en aquesta obra: les tensions entre visions polaritzades de l'islam, els conflictes nacionals, el xoc de civilitzacions, cosmovisions i tradicions antagòniques, etc.

L'original rus porta cent setze notes a peu de pàgina. Això, de primer, és un mal punt de partida per a qualsevol novel·la moderna. Les traduccions italiana i anglesa han prescindit d'aquestes notes i les han transformades en un glossari al final del llibre. La versió alemanya, en canvi, les ha mantingudes. Més enllà dels dubtes que genera a l'hora de desenvolupar una traducció el debat constant sobre la pertinència de les notes al peu i de les argücies traductològiques per evitar-les, en aquest cas concret s'hi afegia el pes de l'autoria de les notes en qüestió. M'explico: l'autora va escriure un llibre amb cent setze notes a peu de pàgina. Si volguéssim respectar la forma de l'original, pel cap baix la traducció hauria de tenir les mateixes notes.

Una crítica publicada en un mitjà electrònic nord-americà retreia a la Carol Apollonio, la traductora a l'anglès, que no hagués fet prou per netejar el text de les *incomoditats* que arribaven a suposar tantes notes al peu i tantes paraules incomprensibles. Aquesta crítica em va fer reflexionar molt sobre com havia d'enfocar el problema.

Ara bé, vista l'explicació de l'autora sobre la llengua de l'original, i un cop constatat que qualsevol lector rus de fora del Daguestan pateix les mateixes incomoditats en llegir l'obra, vaig tenir clar que calia respectar la forma proposada per l'autora. Una forma que pot resultar incòmoda, certament, però que no deixa de ser un reflex de la diversitat cultural de l'ambient que descriu i que, per tant, és un mitjà vàlid per contextualitzar el text, per decorar-lo, per localitzar-lo. És un mitjà que ens ajuda a recordar, mentre llegim, que tenim a les mans una obra que ens parla d'un lloc, d'una gent i d'una quotidianitat que desconeixem profundament, però que val molt la pena que coneguem.